

ERFGOEDKUNDIGE EVALUTATIE EN AANBEVELINGEN VOOR EEN VRIJWARINGSCAMPAGNE SYNTHESEDOCUMENT

Brochure opgesteld door Christophe LOIR (vertaald uit het Frans door Linguanet)

Inleiding

Deze brochure vormt een samenvatting van en omvat uittreksels uit de studie die in 2022, onder leiding van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, werd uitgevoerd door Sarah Huart van CReA-Patrimoine (Université libre de Bruxelles – ULB). Deze studie wil de krijtlijnen uitzetten voor een betere vrijwaring van het neoclassicistisch erfgoed in het Brussels Gewest en beoogt een vrijwaringscampagne die is gestoeld op een geïntegreerde aanpak: door de balans op te maken van eerdere vrijwaringsmaatregelen en de selectiecriteria voor nieuwe vrijwaringen waar nodig bij te stellen, hopen we tot een representatieve selectie gebouwen, gehelen en landschappen te komen. De bedoeling is niet om een volledige en definitieve lijst aan te bieden van alle goederen die nog bescherming verdienen, maar eerder om een evolutief reflectiekader uit te werken dat een toekomstige beschermingscampagne kan ondersteunen. Ten slotte maken we een eerste selectie van 15 goederen die bij voorrang beschermd moeten worden.

Inhoudsopgave van deze studiesamenvatting

- De bestudering en de vrijwaring van het neoclassicisme: een prioriteit voor de KCML..... 3
- De toename van de sensibiliseringsinitiatieven 4
- Neoclassicisme: een alomtegenwoordig stadslandschap in het Brussels Gewest 5
- Balans van het neoclassicistisch erfgoed dat al beschermd is in het Brussels Gewest 7
- Selectiecriteria voor het Brussels neoclassicistisch erfgoed dat beschermd moet worden..... 9
- Presentatie van de 15 neoclassicistische goederen die bij voorrang bescherming verdienen...11
- Aanbevelingen..... 15

Referentie van de studie:

La gestion du patrimoine néoclassique en Région bruxelloise. Evaluation patrimoniale et recommandations pour une future campagne de protection raisonnée.

Studie in opdracht van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Auteur van de studie Sarah HUART (ULB - CReA-Patrimoine)

Tenzij anders vermeld zijn de schema's, tabellen en foto's uitgevoerd door de auteur van de studie.

Studie goedgekeurd door de KCML in haar plenaire zitting van 30/03/2022

De bestudering en de vrijwaring van het neoclassicisme: een prioriteit voor de KCML

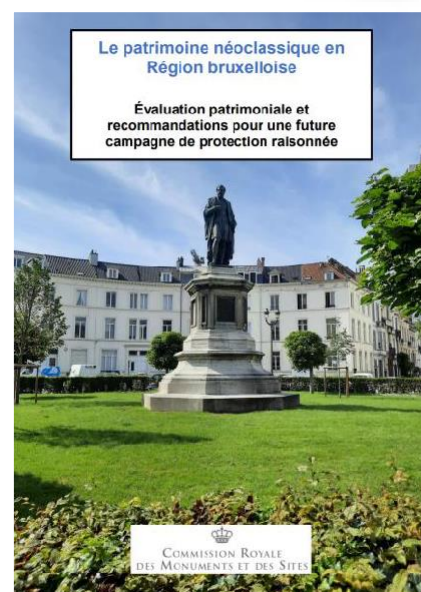
Voor de KCML is het vrijwaren van het neoclassicistisch erfgoed buitengewoon belangrijk. Eerder gaf ze al opdracht voor twee studies, een eerste van meer algemene aard (2014) en een andere gewijd aan neoclassicistische stadslandschappen (2019). Daarnaast betreft een van de zes krachtlijnen van haar Memorandum (2019-2024) het waarborgen van de samenhang van de Koningswijk, een van de meest merkwaardige neoclassicistische gehelen van het Gewest. Met andere woorden, de KCML draagt al bijna tien jaar bij aan een betere kennis van het neoclassicisme en op het belang en de noodzaak van de vrijwaring van dit erfgoed.

Le paysage urbain néoclassique à Bruxelles Pentagone

Un patrimoine urbanistique remarquable dans la ville contemporaine

COMMISSION ROYALE
DES MONUMENTS ET DES SITES

Le patrimoine néoclassique en Région bruxelloise

Évaluation patrimoniale et recommandations pour une future campagne de protection raisonnée

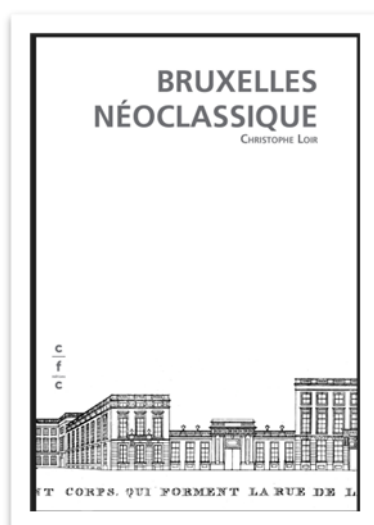
COMMISSION ROYALE
DES MONUMENTS ET DES SITES

Verscheidene van deze studies zijn beschikbaar op <https://kcml.brussels/publications>

De toename van het aantal sensibiliserings- en valorisatie-initiatieven

Naast de erfgoedstudies van de KCML droegen verscheidene publicaties en andere initiatieven van verschillende actoren in de voorbije jaren eveneens bij tot een grotere bewustmaking van het publiek. De belangstelling voor het neoclassicistisch erfgoed neemt dus almaar toe en deze initiatieven dragen ertoe bij dat de ingrepen op dit erfgoed en aanvragen van stedenbouwkundige vergunningen beter omkadert kunnen worden. Zo citeren we met name:

- de **cartografie van het neoclassicistisch erfgoed door de Gemeente Schaarbeek** (2018): https://issuu.com/1030be/docs/schaerbeek_neoclassicisme?e=23589250/65007746;
- de publicatie van een nummer in de **collectie Brussel, stad van kunst en geschiedenis** (2018): <https://erfgoed.brussels.nl/ontdekken/publicaties/brussel-stad-van-kunst-en-geschiedenis/het-neoclassicistische-erfgoed>;
- de **heruitgave door CFC Editions van het werk Bruxelles néoclassique** (2019);
- de verspreiding van een **folder door Visit.Brussels** (2019);
- de organisatie door **Explore.Brussels** van de **Brussels Biennale Neoclassic** (sinds 2020, na een testfase in 2019: <https://www.explore.brussels.nl/bbn-concept/bbn>);
- de publicatie door de **Gemeente Elsene** van een werk over de **neoclassicistische landschappen** (2021);
- de opstelling door de Gemeente Molenbeek van een **Zonale Gemeentelijke Stedenbouwkundige Verordening 'Gemeenteplein'**, met geïllustreerde gids in bijlage (2016).

Neoclassicisme: een alomtegenwoordig stadslandschap in het Brussels Gewest

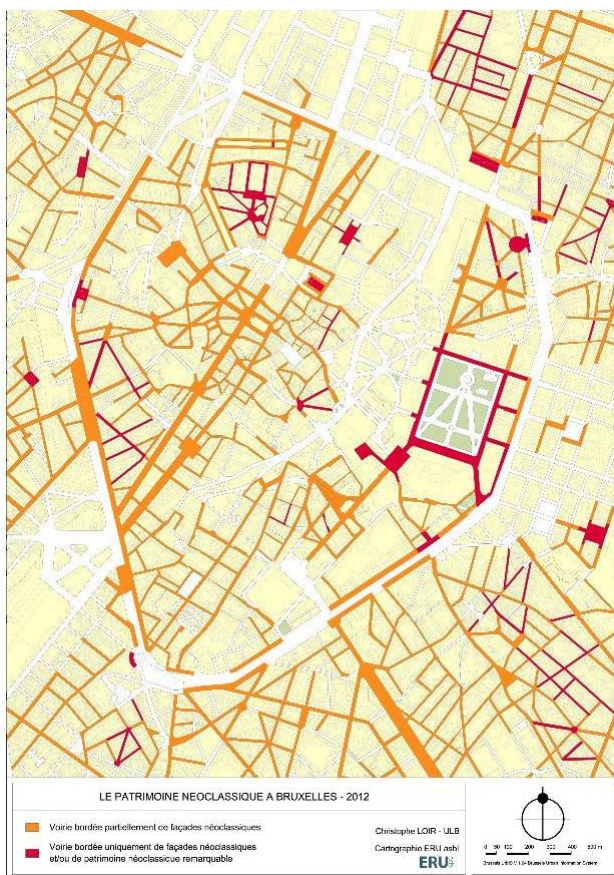
Het neoclassicisme is een kunststroming die letterlijk “nieuw classicisme” betekent, verwijzend naar de toenemende invloed van de Grieks-Romeinse oudheid in de westerse cultuur vanaf het midden van de 18^e eeuw. In de openbare gebouwen zijn de antieke referenties behoorlijk expliciet – de inspiratie komt vaak rechtstreeks uit Grieks-Romeinse tempels – maar in de architectuur van de woningen zijn ze doorgaans wat discreter. Meestal beperkt de antieke invloed zich hier tot de kroonlijsten en de algemene beginselen van de klassieke vormentaal (proportieregels, symmetrische samenstelling, soberheid van het decor). Dit erfgoed ontstaat op een moment van diepgaande veranderingen in de samenleving. Men bevindt zich immers precies op de kruising van de eeuw van de Verlichting en die van de industrialisatie. Het gevolg is dat een geheel nieuwe manier van ontwerpen, inrichten en zelfs beleven van de stad uitademt.

7 tips voor een beter begrip van de neoclassicistische stad

1. **Afstappen van te strikte stijlcategorieën.** Het neoclassicisme introduceert de zogeheten “historische” stijlen (neogotiek, neorenaissance, neobarok, eclecticisme), waarbij de onderlinge grenzen soms vaag zijn (het gaat om hybride stijlen die met elkaar dialogeren en vaak gecombineerd worden). Bovendien werden de bestaande gebouwen van het Ancien Régime in het oude centrum in de 19e eeuw vaak gemoderniseerd. Bij deze gebouwen valt de barokke kern niet altijd gemakkelijk te onderscheiden van de neoclassicistische toevoegingen.
2. **Rekening houden met het regelgevende kader van die tijd.** Vele architecturale kenmerken van een typisch neoclassicistische gevel (bv.: rooilijn, gevelhoogte, materialen, kleur, diepte van de uitsprong, oriëntatie van het dak) worden in grote mate bepaald door de bouwregelgeving die, ondanks de stijlvariaties, toch een homogeen landschap nastreeft (gelijke gevelhoogte, rooilijn, wit bepleisterde gevels enz.).
3. **Uitbreiden van de schaal van de analyse uit naar de gevelrij en, ruimer, de straat.** Met uitzondering van enkele monumentale gebouwen, is niet elk neoclassicistisch gebouw van uitzonderlijke waarde. Op schaal van de gevelrij, en meer nog van de straat als geheel, kunnen vrij gewone neoclassicistische gebouwen echter opmerkelijk coherente gehelen vormen.
4. **Kijken naar het hele stadslandschap** en neoclassicistische stad als een stedelijk systeem benaderen, een coherent geheel waarin verschillende elementen met elkaar in wisselwerking zijn (gebouw, wegverhardingen en -profielen, beplantingen, stadsmeubilair, beeldhouwwerken in de openbare ruimte, beginselen voor de inrichting, compositie en het in scène zetten van de stedelijke ruimte). Het neoclassicistisch erfgoed vormt een historisch stadslandschap dat om een brede, geïntegreerde visie vraagt.
5. **De uitzichten en trajecten identificeren die deze neoclassicistische landschappen zin geven.** Er bestaat een nauw verband tussen het neoclassicisme en de mobiliteitspraktijken van die tijd (vrij verkeer van voetgangers over de weg, liefde voor flaneren en traagheid, geen geparkeerde voertuigen, een openbare ruimte die zowel bestemd is voor verkeer als voor vrijetijdsbesteding). De hele scenografie van de stad draaide in die tijd om verplaatsingen, bijvoorbeeld langs een specifiek traject met meerdere etappes (bv.: de uitzichten op de benedenstad langs de “Corniche royale”: Koningsplein, Belliardstraat, Congresplein, Kruidtuin, Poelaertplein).
6. **Rekening houden met de historische context van demografische groei, stadsuitbreidingen en industrialisering.** Dat verklaart, bijvoorbeeld, de alomtegenwoordige aanwezigheid en geografische spreiding van het neoclassicisme, de dichtheid van de betrokken wijken, het gebruik van nieuwe materialen en serieproductie, alsook de architecturale typologieën.
7. **Het neoclassicistisch erfgoed bestuderen in het licht van de stedelijke uitdagingen van zijn tijd.** De neoclassicistische stad leent zich door haar historische eigenschappen bijzonder goed voor de flexibiliteit en de dichtheid van woningen, de mobilisatie van collectieve uitrustingen (scholen, theaters, gemeentehuizen enz.), de aanwezigheid van groene ruimten (rijbeplanting, squares), een winkelaanbod in de nabijheid (etalages), het gebruik van duurzame materialen (gebouwen, wegen), de kwaliteit van de openbare ruimte (landschapsbenadering), de duurzame mobiliteit (stad ontworpen voor de voetganger). Ruimer gezien draagt het neoclassicistisch erfgoed bij tot de identiteit van het Brussels Gewest en de aantrekkingskracht voor toeristen.

In Brussel was het neoclassicisme een **opmerkelijk lang leven** beschoren, van de eerste stadsverfraaiingen uit de jaren 1770 tot de toepassing van zijn architecturale en stedenbouwkundige principes in meerdere heraanlegprojecten tot aan het begin van de 20^e eeuw. Als voorbeeld van die lange periode tonen we links de gevel van de Sint-Jacob-op-Koudenbergkerk op het Koningsplein (1776-1787) en rechts die van de Koninklijke Militaire School, aan de Renaissancelaan in de Jubelwijk (ongeveer 1909-1913).

Het neoclassicistisch erfgoed is **alomtegenwoordig in het Brussels Gewest**. Het vormt het decor van het landschap en het geraamte van een flink deel van het stedelijk weefsel. Binnen de Vijfhoek getuigt het van de modernisering van de oude stad vanaf het eind van de 18e eeuw, toen de eerste monumentale gehelen verschenen (Koningsplein, Park van Brussel, Martelaarsplein, Muntwijk, Grootgodshuiswijk), en van de grote stedenbouwkundige tracés uit de 19e eeuw (bv.: het Koninklijk Tracé, de ring- en centrale lanen). Buiten de Vijfhoek is het neoclassicisme tijdgenoot van de eerste verstedelijking van de buitenwijken. Dat verklaart waarom het zo aanwezig is in de gemeenten van de eerste kroon waar het 'doorsnee-landschap' vormt van vele wijken. In de gemeenten van de tweede kroon is het al wat schaarser. Daar beperkt het zich tot de oude dorpskernen, de steenwegen en de kastelen en buitenverblijven.

Conclusie

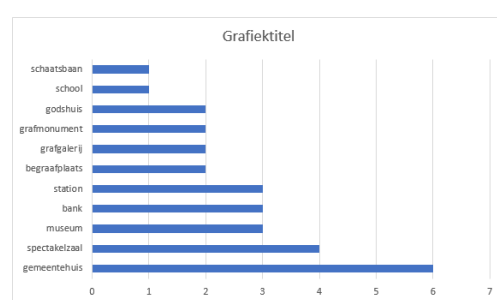
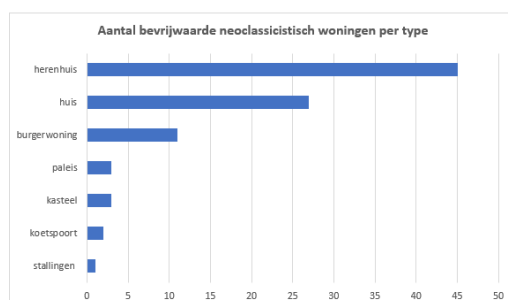
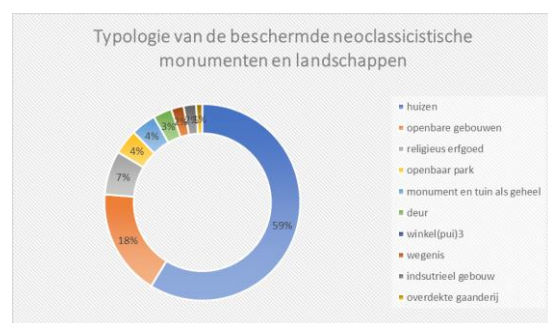
- Het neoclassicisme is niet alleen een architectuurstijl maar heeft ook een **uitgesproken stedelijk en landschappelijk karakter**.
- Vanuit **kwantitatief oogpunt** is het neoclassicisme **het belangrijkste en meest aanwezige erfgoed in het Brussels Gewest**, en dan vooral in Brussel-Stad en de gemeenten van de eerste kroon.

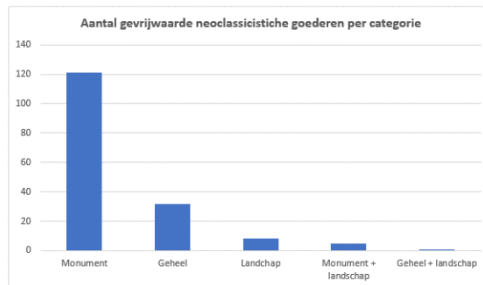
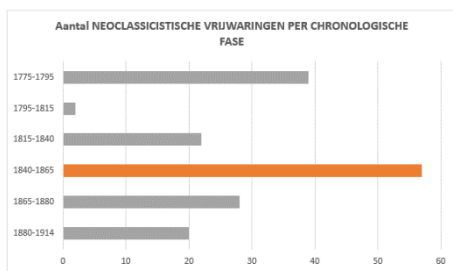
Balans van het neoclassicistisch erfgoed dat al beschermd is in het Brussels Gewest

In het kader van de studie van de KCML werd de balans opgemaakt van de vrijwaringen van het neoclassicistisch erfgoed (in de ruime zin) die in het Brussels Gewest werden doorgevoerd tussen 1931 (eerste nationale wet op de bescherming van het onroerend erfgoed) en 2021. Dat bracht volgende elementen aan het licht:

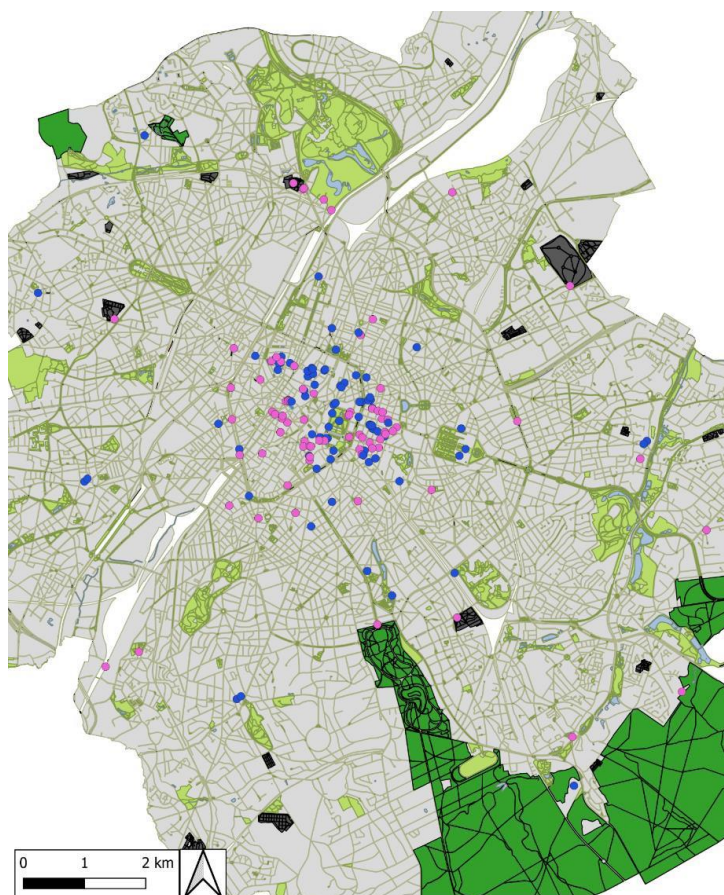
- De **afwezigheid van een specifieke vrijwaringscampagne** voor neoclassicistisch erfgoed.
- De **ondervertegenwoordiging van neoclassicistisch erfgoed** in het register van gevrijwaard erfgoed, vergeleken met het aantal bewaarde goederen.
- Vanuit **typologisch oogpunt**, de **ondervertegenwoordiging van burger- en arbeiderswoningen** in de categorie woonarchitectuur (vergeleken met herenhuizen) en de **ondervertegenwoordiging van schoolgebouwen** in de categorie openbare uitrustingen.
- De **ongelijke geografische verdeling**, met een oververtegenwoordiging van de Vijfhoek (68% van de gevrijwaarde neoclassicistische goederen bevinden zich in Brussel-Stad) terwijl het neoclassicisme toch ook daarbuiten volop aanwezig is, vooral in de gemeenten van de eerste kroon.
- Vanuit chronologisch oogpunt, de **oververtegenwoordiging van de eerste fase (1775-1795) en de fase net vóór de “Hausmannisering” (1840-1865)**. Dit laat zich ten dele verklaren door het opmerkelijke karakter en het aantal goederen uit deze fases, maar de vraag stelt zich naar de pertinentie van de vrijwaring van goederen uit de andere periodes.
- Wat de aard van de beschermingen betreft, de **oververtegenwoordiging van vrijwaringen als monument** en het beperkte aantal beschermingen als **geheel**. De vrijwaringen als *landschap* zijn nog beperkter in aantal, hoewel de landschapsdimensie (op schaal van de gevelrij en de straat) toch een essentieel kenmerk van dit erfgoed vormt.

GEMEENTE	AANTAL VRIJWARINGSBESLUITEN VAN NEOCLASSICISTISCHE GOEDEREN
BRUSSEL	116
ELSENE	9
SINT-JOOST-TEN-NODE	8
SINT-GILLIS	6
BRUSSEL-LAKEN	5
ANDERLECHT	4
SCHAARBEEK	4
SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE	3
VORST	2
OUDEGERM	2
SINT-JANS-MOLENBEEK	2
UKKEL	2
WATERMAAL-BOSVOORDE	2
SINT-PIETERS-WOLUWE	2
ETTERBEEK	1
EVERE	1
JETTE	1
SINT-AGATHA-BERCHEM	1
TOTAAL	171

Cartografie van het beschermd neoclassicistisch erfgoed met en zonder vrijwaringszone (S. Huart; 2021)

Legende :

Neoclassicistisch erfgoed beschermd of ingeschreven op de bewaarlijst:

- Met vrijwaringszone
- zonder vrijwaringszone

Bij wijze van besluit stellen we, in het licht van het uitgesproken stedelijke en landschappelijke karakter van het neoclassicistisch erfgoed en het overwicht van wat we “gewoon” erfgoed zouden kunnen noemen (zie p. 5: “Neoclassicisme: een alomtegenwoordig stadslandschap in het Brussels Gewest”), een ongelijkheid vast tussen enerzijds de omvang en het territoriale belang van dit erfgoed in het Brussels Gewest en anderzijds de beschermingsmaatregelen die de rijkdom en diversiteit van het neoclassicisme onvoldoende weerspiegelen.

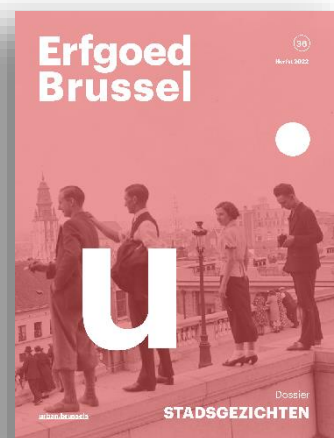
Selectiecriteria voor het te vrijwaren Brussels neoclassicistisch erfgoed

De selectie van het neoclassicistisch erfgoed in het kader van deze studie steunt op de criteria van het **Brussels Wetboek van Ruimtelijke Ordening (BWRO)** voor gevrijwaard erfgoed (beschermd, ingeschreven op de bewaarlijst). Om deze criteria te verfijnen en ze zo goed mogelijk op de specifieke kenmerken van het neoclassicisme af te stemmen, verwijst de studie eveneens naar de criteria voor het opmaken van de **Inventaris van het bouwkundig erfgoed** en stelt ze een **extra criterium** voor. Al deze criteria worden verduidelijkt in de hiernavolgende tabel. Aan de hand van deze criteria – op zichzelf of gecombineerd – bieden een referentiekader voor de evaluatie van de goederen, voor de selectie van sommige onder hen en de rechtvaardiging en motivatie van eventueel voorgestelde vrijwaringsmaatregelen (beschermingen of plaatsing op de bewaarlijst).

We wijzen erop dat recentelijk, bij de laatste hervorming van het BWRO in 2017, de vroegere criteria (historische, archeologische, artistieke, esthetische, wetenschappelijke, sociale en folkloristische, technische waarde) werden aangevuld met de **“landschappelijke en stedenbouwkundige waarde”**. Die laatste criteria lenen zich bijzonder goed voor de evaluatie van het neoclassicistisch erfgoed. Ze maken het bijvoorbeeld mogelijk om neoclassicistische landschappen te benaderen in het licht van het begrip van “historisch stadslandschap” uit de UNESCO-aanbeveling van 2011. Ook in het Brussels Gewest benadrukten verscheidene recente studies en publicaties het belang om de landschappelijke en stedenbouwkundige dimensies van het erfgoed in beschouwing te nemen:

Thematische fiche KCML **De openbare weg erkennen als erfgoed**
<https://kcml.brussels/sites/default/files/2022-12/KCML%20-%20Erfgoed%2C%20openbare%20weg%20en%20stedelijk%20landschap.pdf>

De nummers 32 (“De straat anders bekeken”) en 36 (“Stadsgezichten”) van het tijdschrift *Erfgoed Brussel*.

**Samenvattende tabel van de criteria gebruikt voor de selectie van
neoclassicistisch erfgoed in het Brussels Gewest (S. Huart, 2022)**

Categorieën criteria	Criteria en waarde	Toepassing(en)
Criteria van het BWRO (vóór de hervorming van 13 oktober 2017)	✓ Historische waarde	→ Getuigenis van een bepaalde periode in de geschiedenis van het gewest of de gemeente → Band met een belangrijk historisch personage → Band met een belangrijk historisch evenement → Typologische representativiteit, kenmerkend voor een commerciële of culturele beroepsactiviteit
	✓ Archeologische waarde	→ Overblijfselen, fragmentaire resten of sporen van gebouwen, die een beeld geven van de ontwikkeling en de geschiedenis van het goed
	✓ Artistieke waarde	→ Representativiteit van een stijl, een stroming in de architectuur → Representativiteit van een gebouw in het werk van een erkende architect → Kwaliteit van uitvoering en samenstelling van de decoratieve elementen in de gevels of binnenuitruimten
	✓ Esthetische waarde	→ Natuurlijke, semi-natuurlijke of architecturale elementen die het stadslandschap kenmerken (bv. bomen, tuinen of een rij monumenten)
	✓ Wetenschappelijke waarde	→ Kwaliteit van botanica of fauna → Aanwezigheid van elementen waarvan het behoud om wetenschappelijke redenen overwogen moet worden
	✓ Sociale en folkloristische waarde	→ Gedenkplaats voor een gemeenschap, een sociale groep → Plaats met een bepaalde volkssymboliek → Ontmoetingsplaats of structurende plek in een wijk
	✓ Technische waarde	→ Vroeg gebruik van een bepaald materiaal of een bepaalde techniek → Gebouwen die een constructief of technologisch belang, een bijzondere technische prestatie of een technologische innovatie vertegenwoordigen → Gebouwen die een verouderde bouwmethode vertegenwoordigen
Aanvullende criteria van het BWRO (na de hervorming van 13 oktober 2017)	✓ Landschappelijke waarde	→ Patrimoniale waarde van het goed, in functie van zijn overeenstemming met de beginselen van samenstelling en scenografie van het neoclassicistisch stadsweefsel → Bouwgeheel of landschap van een opmerkelijke architecturale of stedenbouwkundige homogeniteit → Aanwezigheid van uitzichten, stedenbouwkundige perspectiefzichten en significante trajecten van de neoclassicistische stad
	✓ Stedenbouwkundige waarde	→ Patrimoniale waarde van het goed in functie van zijn overeenstemming met de beginselen van inrichting van het neoclassicistisch stadsweefsel → Duidelijke getuige van de historische en stedenbouwkundige evolutie van een openbare ruimte, een straat of een wijk → Aanwezigheid van stedelijke aanknopingspunten en een wegenverfgoed die kenmerkend zijn voor de neoclassicistische stad

Categorieën criteria	Criteria en waarde	Toepassing(en)
Criteria van de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed	✓ Authenticiteitscriterium	→ Materiële, historische of stilistische kwaliteit van het goed, als bewijs van zijn herkomst
	✓ Integriteitscriterium	→ Min of meer complete staat van het goed, dicht bij dan wel ver verwijderd van de oorspronkelijke staat
	✓ Zeldzaamheidscriterium	→ Zeldzaam of uniek karakter van het goed, gezien zijn typologie, zijn stijl, zijn datering, enz.
	✓ Ouderdomscriterium	→ Zeldzaam exemplaar uit een bijzondere periode van de geschiedenis → Getuige van de oorspronkelijke gebouwen in een wijk of straat
	✓ Tijdsituering binnen een stijl	→ Architecturale waarde van een goed, getuigend van een specifieke periode of een specifieke stijlvariant
	✓ Kwaliteit van een stijl	→ Wijze van interpretatie van een goed en zijn overeenstemming met een architectuurstijl
	✓ Dialoogwaarde van een gebouw met zijn omgeving	→ Kwaliteit van de dialoog van een gebouw met zijn onmiddellijke of stedenbouwkundige omgeving (bv. wijk of openbare weg)
Criteria van representativiteit/voorbeeldigheid	✓ Typologische waarde	→ Architecturale eigenschappen van het goed, in verhouding tot een specifieke functie of typologie in de stad (bv. collectieve uitrustingen of een openbaar plein)

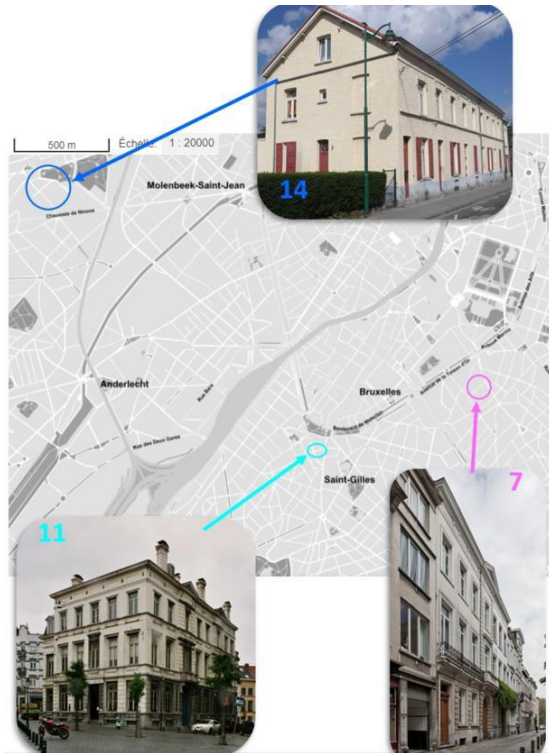
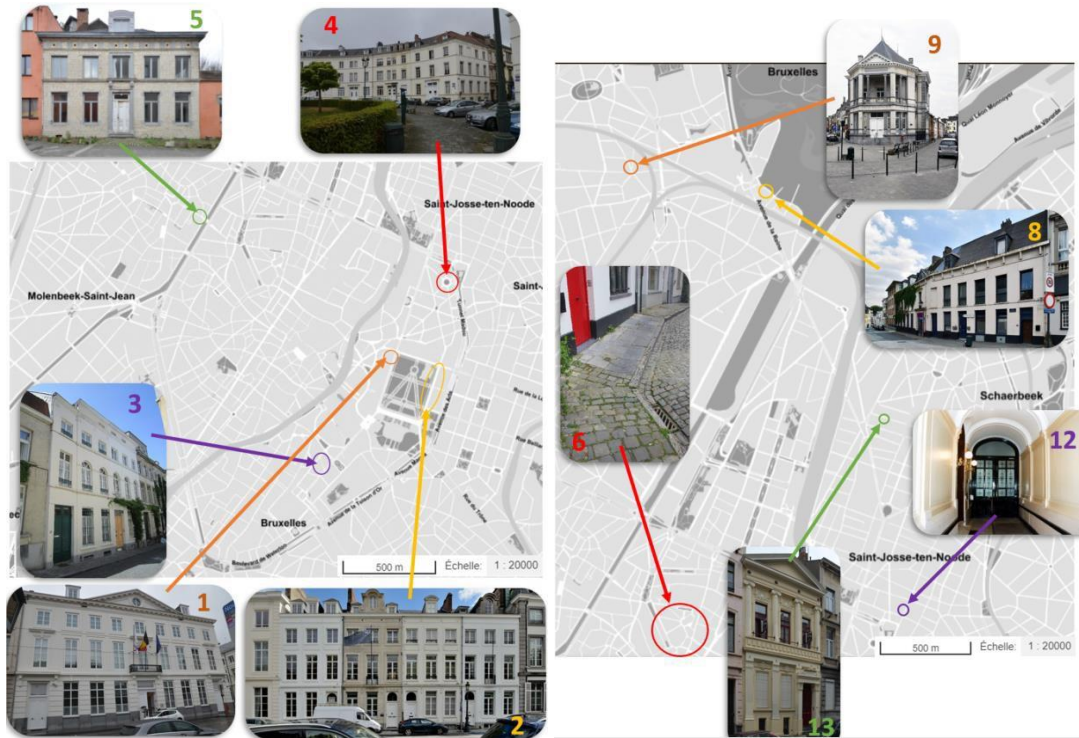
Voorstelling van de 15 neoclassicistische goederen die bij voorrang bescherming verdienen

Vanuit de vaststelling dat het neoclassicisme alomtegenwoordig is in het Brussels Gewest en de matige balans van zijn bescherming, aan de hand van de bovengenoemde criteria (pagina 9-10) en rekening houdend met de geografische verdeling en de typologische diversiteit **stelt deze studie het volgende voor:**

- Een **voorselectie van een dertigtal goederen** ('long list') om ter bescherming of plaatsing op de bewaarlijst voor te stellen. Deze lijst steunt op een compilatie van eerdere waarnemingen en dus niet op uitgebreid veldonderzoek met het oog op het identificeren en inventariseren van nog niet gekende neoclassicistische goederen.
- Onder het dertigtal voorgeselecteerde goederen wordt een **selectie van 15 goederen** ('short list') beschouwd als prioritair. Van deze selectie werden volledige beschermingsdossiers opgemaakt en bij de studie gevoegd (inclusief vijf dossiers die eerder door de Directie Cultureel Erfgoed - Urban.brussels waren opgesteld) om te worden voorgesteld aan de Regering (overeenkomstig art. 222 § 1, tweede lid van het BWRO: "De Regering kan de beschermingsprocedure instellen [o.a.] op voorstel van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen").
 - **Geografische verdeling:** 5 in Brussel-Stad, 1 in Sint-Jans-Molenbeek, 1 op de grens van Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht, 1 in Elsene, 1 in Etterbeek, 1 in Schaarbeek, 1 in Sint-Joost-ten-Node, 1 in Sint-Gillis, 2 in Brussel-Laken, 1 in Sint-Pieters-Woluwe.
 - **Typologie** (omdat sommige goederen onder twee typologieën vallen, is het totale aantal meer dan 15):
 - Industriële gebouwen: 3
 - Herenhuizen en burgerwoningen: 5
 - Landschappen en gehelen: 5
 - Voormalige landhuizen: 2
 - Arbeiderswijken: 1
 - Voormalige vrederechten en gemeentehuizen: 2

Lijst met de 15 dossiers uit de studie die zullen worden voorgesteld voor bescherming of plaatsing op de bewaarlijst

- 1. Parlement van de Franse Gemeenschap** (Federatie Wallonië-Brussel) – voormalig Hôtel de Ligne in Brussel, Koloniënstraat 37-49 en Koningsstraat 70-72a in Brussel.
- 2. Gebouwen aan de Hertogsstraat en op de hoeken van de Lambermontstraat, de Zinnerstraat en de Wetstraat** in Brussel.
- 3. Coppensstraat** in Brussel.
- 4. Barricadenplein** in Brussel.
- 5. Gebouw aan de Groene Hondstraat 8** in Sint-Jans-Molenbeek.
- 6. Grootgodshuiswijk** in Brussel.
- 7. Manufacture Royale de pianos François Berden et Cie – Confiserie-Chocolaterie Antoine**, Keienveldstraat 40-42, 44 en Koninklijke-Prinsstraat 37-39-41, Elsene.
- 8. Voormalig landhuis Mosselman**, Paleizenstraat over de Bruggen 492, 494, 496, Brussel-Laken.
- 9. Voormalig vredegerecht van Laken**, Fransmanstraat 89, Brussel-Laken.
- 10. Voormalig landhuis, Stationstraat 117-117a-119-121**, Sint-Pieters-Woluwe.
- 11. Voormalig gemeentehuis van Sint-Gillis, Sint-Gillisvoorplein 1**, Sint-Gillis.
- 12. Voormalige drukkerij “Maison Goemaere”, Grensstraat 21**, Sint-Joost-ten-Node.
- 13. Voormalige persoonlijke woning van kunstschilder Antoine Van Hammée**, De Lochtstraat 26, Schaarbeek.
- 14. Werkmanswoonwijk van de Dilbeekstraat**, in Anderlecht en Sint-Jans-Molenbeek.
- 15. Geheel van burgerwoningen, Dekensstraat 4-34 en 11-35**, Etterbeek.

Aanbevelingen

Wat de kennis van het neoclassicistisch erfgoed betreft

- De **inventaris van het bouwkundig erfgoed van het Brussels Gewest** verderzetten: verscheidene gemeenten met een rijk neoclassicistisch erfgoed werden nog niet geïnventariseerd (bv.: Sint-Jans-Molenbeek).
- Het onderzoek naar de **stedenbouwkundige en landschappelijke dimensies** van het Brussels Gewest voortzetten (bv.: publicatie van nieuwe nummers van het tijdschrift *Erfgoed Brussel*, uitbreiding van de inventarissen van het bouwkundig erfgoed met de stadslandschappen zodat precieze criteria beschikbaar zijn voor de evaluatie van de stedenbouwkundige uitdagingen).

Wat de sensibilisering voor het neoclassicistisch erfgoed betreft

- De inspanningen voortzetten om **het publiek te sensibiliseren** (bv.: *Brussels Biennale Neoclassic*, toeristische valorisatie).
- **Specifieke acties ondernemen onder eigenaren** van, al dan niet beschermde, neoclassicistische goederen (bv.: actie voor “klein erfgoed”, sensibiliseringscampagne op schaal van neoclassicistische gevelrijen en straten).
- De **verantwoordelijken voor stedelijke ontwikkeling en stedenbouw** op gewestelijke en gemeentelijke schaal sensibiliseren (bv.: het erfgoed een grotere plaats geven in de stadsplanning, specifieke opleidingen verstrekken voor de stedenbouwkundige diensten van de gemeenten, dialoog met Brussel Mobiliteit, perspective.brussels enz.).
- Het *Handboek van de Brusselse openbare ruimte* aanvullen met een **handboek dat zich specifiek over de kenmerken van de historische landschappen buigt** en dat op maat gesneden oplossingen biedt om duurzame mobiliteit te verenigen met de valorisatie van het erfgoed (het project *Streets for All* in het Verenigd Koninkrijk zou hier als inspiratie kunnen dienen).

Wat de bescherming van het neoclassicistisch erfgoed betreft

- De **selectie van te beschermen goederen** voortzetten rekening houdende met de geografische en typologische representativiteit en met de integratie van stedenbouwkundige en landschappelijke dimensies zodat ook het “doordeweekse” neoclassicistische stadslandschap in acht wordt genomen.
- De **diversiteit van de bestaande instrumenten** zo goed mogelijk benutten, met het oog op een gekoppeld erfgoedkundig en stedenbouwkundig beheer (bv.: systematisch een vrijwaringszone aanleggen rond beschermde goederen en landschappen, zonale stedenbouwkundige verordeningen opstellen).
- **Stedenbouwkundige handvesten** opstellen.
- Bij de begeleiding en afgifte van stedenbouwkundige vergunningen, ondersteuning bieden aan projecten die het neoclassicistische erfgoed en zijn specifieke eigenschappen herwaarderen, en in het bijzonder de projecten die overheidssteun ontvangen, zoals Wijkcontracten of Schoolcontracten.
- **Specifieke maatregelen uitwerken voor bepaalde uitzonderlijke wijken** (bv.: Koningswijk).
- **Zichtkegels en perspectiefzichten** definiëren om zo de meest beeldbepalende stedelijke en natuurlijke landschappen te kunnen behouden.

Tot slot wil deze studie benadrukken hoe belangrijk het is om het onderzoek naar, de sensibilisering voor en de bescherming van het neoclassicistisch erfgoed in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor te zetten, en om dit zowel systematisch als op maat te doen.

